KATOLICIZAM U HRVATSKOJ KULTURI 1900.-1945.

Modernizam u crkvenim dokumentima i otpor modernizmu

- Izazovi i neprijateljstva prema Katoličkoj crkvi dolazili su od revolucija, racionalističkog svjetonazora, liberalističke ideologije, nacionalizma, brze industrijalizacije i grubog kapitalizma. Materijalizam i profit popeli su se na najviše mjesto na vrijednosnoj ljestvici
- **Liberalizam** → otklon od kršćanske poruke i vjerovanja, prožet antiklerikalizmom (izgon redovnika, zatvaranje samostana, stavljanje škola pod državni nazor, uvođenje civilnog braka i rastave, kontrola klera od strane državne vlasti…)
- marksistički **socijalizam**, anarhizam i sindikalizam
- Darwinova **teorija evolucije** → vjera u napredak koji postaje univerzalan zakon
- 1864. papa **Pio IX.** objavljuje encikliku *"Quanta Cura"* i dodatak "Syllabus errorum" u kojem donosi više od 80 suvremenih zabluda (socijalizam, masonstvo, liberalizam, racionalizam, naturalizam, panteizam…)

<u>Papa</u> **<u>Lav</u> <u>XIII.</u> (1878.-1903.)**: → 1900. godinu proglasio jubilarnom godinom. Hrvati katolici organizirali su hodočašće u Rim i priredili posvetu hrvatske mladeži Srcu Isusovu

→ **1891.** - enciklika ***Rerum novarum*** → razvoj katoličkih socijalnih znanosti, radnička prava i socijalna pravda

→ **1901.** osnovao **Kolegij sv. Jeronima za hrvatski narod** (Collegium Hieronymianum pro croatica gente) **- Mađarima** je smetao spomen hrvatskog imena. Pobunili su se i Talijani koji su smatrali da imaju pravo na kolegij. Papa je popustio talijanskim i austro-ugarskim pritiscima i ime Zavoda je ostalo ***Collegium Hieronymianum Illyricorum***. Liberali su za to optužili protuhrvatsku politiku Rima i domaće biskupe

→ ***"Praeservatio fidei"*** - organizacija za očuvanje i obranu katoličke vjere

<u>Papa</u> **<u>Pio</u> <u>XI.</u> (1922.-1939.)** → enciklika ***Quadragesimo anno*** - 1931., četrdeseta godišnjica enciklike Rerum novarum - društvena pitanja, osuda fašizma u enciklici ***Non abbiamo bisogno***, osuda nacizma u enciklici ***Mit Brennender Sorge***, enciklika ***Charitate Christi*** - 1932. - svjetska ekonomska kriza, **1937.**, enciklika ***Divini Redemptoris*** - osuda ateističkog komunizma

<u>Prvi hrvatski katolički sastanak</u>

- 3. rujan 1900.
- predsjednik: grof **Miroslav Kulmer**
- rasprave su se vodile o unaprijed pripremljenim rezolucijama, a sudionici su bili raspoređeni u **četiri sekcije**: 1. Katolički život i karitativna društva
  2. Odnos države i Crkve i katolička štampa
  3. Socijalno pitanje
  4. Uzgoj, crkvena umjetnost i lijepa knjiga
- zagrebački nadbiskup **Juraj Posilović**
- nadbiskup vrhbosanski dr. **Josip Stadler** → 4. rujna održao svečani govor, a trećega dana, na svečanom banketu, založio se za sjedinjenje BIH sa Hrvatskom
- prihvaćeno je **8 rezolucija**

- **1901.** u Zagrebu mala skupina katoličkih entuzijasta, s dr. **Antunom Bauerom** na čelu, utemeljila je dioničko društvo Hrvatska poljodjelska banka - prvo ostvarenje katoličkog sastanka u Hrvatskoj
- Najžešći kritičari katolicizma bila je skupina mladih ljudi u Hrvatskoj, povratnici s europskih sveučilišta i namještenici u brojnim novinama u Zagrebu i drugdje po Hrvatskoj, koja se prozvala **Naprednom omladinom** - Naprednjaci (slobodoumnost, vjera u napredak, demokratizam i nacionalizam - jedinstvo hrvatskog i srpskog naroda)
- **1904.** Naprednjaci su pokrenuli tjedni list ***Hrvatski pokret*** koji je od **1905.** dnevnik - u njemu su se redovito okomljavali na klerikalizam

<u>Katolički dnevnik *Hrvatstvo*</u>

- U Banskoj Hrvatskoj ideje kršćanskih socijala promicali su vlč. **Stjepan Zagorac** te braća svećenici **Vilim** i **Milan Andrlić**
- **1904.** pokrenut je časopis ***Hrvatstvo***
- još ranije bio je osnovan kulturno-politički klub ***Immaculata*** koji se povezao s krčkim biskupom **Antunom Mahnićem**, s dalmatinskim svećenstvom oko dr. **Ante Alfirevića** te s posvećenim biskupom vrhbosanske nadbiskupije dr. **Ivanom Šarićem** - iz tih je veza rođena

zamisao da se osnuje ***Hrvatsko katoličko tiskovno društvo*** (osnovano u svibnju 1904.) čija bi glavna zadaća bila izdavanje katoličkog dnevnika *Hrvatstvo* te obrana i širenje katoličke svijesti putem štampe i obnova hrvatskog naroda u Isusu Kristu

- Osnovana je i ***Hrvatska katolička tiskara***
- Prvi urednik *Hrvatstva* bio je hrvatski pisac i pravaš **August Harambašić**, ali ga je uskoro zamijenio **Oton Szlavik**
- najzaslužniji čovjek za pokretanje katoličkog dnevnika bio **Fran Milobar** (Petrinjac) → radio je na ujedinjenju hrvatskih kršćanskih socijala i frankovaca
- Zagrebački *Katolički list* podupro je Hrvatstvo, ali tek nakon što je glavni urednik **Stjepan Korenić** dao ostavku

<u>Antun Mahnić i Hrvatska straža</u>

ANTUN MAHNIĆ → 1850.-1920., po rođenju Slovenac, **1896.** dolazi na **Krk** dekretom Franje Josipa I.

- začetnik Hrvatskog katoličkog pokreta
- katolički laici moraju biti nositelji preporoditeljskih težnji katoličanstva među Hrvatima
- liberalizam - opasnost jer želi isključiti Crkvu iz javnog života
- **1903.** pokrenuo ***Hrvatsku stražu***

HRVATSKA STRAŽA → prvi urednik bio je dr. **Ante Alfirević** (profesor na bogosloviji u Splitu)

- tromjesečnik, izlazio **od 1903. do 1918.**
- suradnici: senjski svećenik Fran Binički, fra Karlo Eterović, Mijo Horrmann, Ignacije Radić
- Mahnić se rijetko potpisivao ispod svojih članaka, a služio se raznim pseudonimima (Doctor Criticus, Čuvar s Jadrana, Katolik…)
- u podnaslovu stajalo: ***Antemurale Christianitatis***
- najžešći kritičar: *Novi list*
- ***Katolički list*** koji je uređivao **Stjepan Korenić** prosuđivao je da je nova katolička revija suvišna

→ Biskup Mahnić i svećenik **Ivan Butković** krajem **1902.** dogovarali su osnivanje Hrvatskog katoličkog akademskog društva u Beču, po uzoru na slovensku ***Danicu***

- Butković i još četiri člana sastali su se **12. svibnja 1903.** u prostorijama SAKD *Danica* i svoje društvo nazvali su ***Hrvatska***
- hrvatski studenti u Beču, okupljeni oko akademskog društva ***Zvonimir***, negativno su reagirali na osnivanje HKAD Hrvatska
- na skupštini **1904.** govorilo se o organiziranju cjelokupnog **hrvatskog đaštva**

Dački list *Luč*

- almanah: ***Nepredavana predavanja***
- potkraj **1905**. HKAD *Hrvatska* u Beču izdaje list ***Luč***
- **Ljubomir Maraković** (1887.-1959.) → mladi student filozofije iz Topuskog, završio slavistiku i germanistiku u Beču, književni kritičar i član Hrvatskog katoličkog seniorata
- "*Hoćemo čvrstu organizaciju svega hrvatskoga katoličkoga đaštva!*"
- 1910./1911. → uređivanje lista podijeljeno između bečke Hrvatske i zagrebačkog Domagoja
  → dva urednika: Juraj Prstec i Rudolf Eckert
- 1911./1912. → uredništvo Luči definitivno se preselilo iz Beča u Zagreb

Trsatski sastanak i Hrvatsko katoličko akademsko društvo Domagoj

- Planirani sastanak hrvatskog katoličkog đaštva na Mahnićevim osnovama nije se održao u Zagrebu 1905.
- na sjednici bečke *Hrvatske* 18. veljače **1906.** bilo je odlučeno da se sastanak održi na **Trsatu**
- održan je od 21. do 23. kolovoza 1906. zajedno sa Slovencima
- donesena je rezolucija o osnivanju katoličkog akademskog đaštva u Zagrebu
- riječki ***Novi list*** napao je sastanak kao klerikalno mešetarenje
- dr. Stjepan Markulin, član HKAD Hrvatska, uputio se iz Beča u Zagreb kako bi radio na njegovu osnivanju. Markulin je bio odvjetnik, kasnije član Hrvatskog katoličkog seniorata, **1908.** sudjelovao je u osnutku **Pijeva društva** u Zagrebu. izdavač niza knjiga pod nazivom **Knjige katoličkog života**

- **10. studenog 1906.** u Zagrebu je osnovano **HKAD Domagoj** → jedan od važnih čimbenika uspostave i širenja HKP-a
- **1909.** pokrenuo mjesečnik ***Krijes*** za učenike nižih razreda gimnazije

Hrvatska kršćansko-socijalna stranka prava

- skupina oko katoličkog dnevnika *Hrvatstvo* osnovala je **Hrvatsku kršćansko-socijalnu stranku** preimenovavši Hrvatsku radničku zajednicu Stjepana Zagorca
- stranka je usvojila politička stajališta pravaša, prihvativši Program iz 1894. → ujedinjenje hrvatskih zemalja u okviru Habsburške Monarhije

Hrvatsko-slovenski sveđački katolički sastanak

- od 4. do 6. kolovoza 1907. u Zagrebu
- prvi sastanak Hrvatsko-slovenskog zbora katoličkih srednjoškolaca
- predsjedao dr. Antun Bauer
- na poticaj Bečke Hrvatske, iako su organizaciju sastanka preuzeli domagojci i članovi bogoslovskoga Zbora duhovne mladeži

BIH → **Hrvatska narodna zajednica** 1906., interkonfesionalna

→ **Hrvatska katolička udruga** - 18. siječanj 1910., vrhbosanski nadbiskup **Josip Stadler**

- **Pijevo društvo** → osnovano **1908.** u cilju promicanja katoličkih ideja putem tiska, iste godine javlja se tjednik ***Jutro***
- **Hrvatski katolički đački savez** → 1908.
- **Leonovo društvo** → 1908., inicijativa biskupa Mahnića, cilj: promicanje kršćanske filozofije i znanosti, nadopuna rada *Hrvatske straže* i *Vrhbosne* (katolički beletristički list)

REVIJE:

- **Bogoslovska smotra** → **1910.** časopis počinje izlaziti kao prilog Katoličkom listu pod uredništvom dr. **Josipa Pazmana**, četiri puta godišnje
- **Život** → časopis prvi puta izašao je u Sarajevu **1919.**, pokreće ga **Miroslav Vanino**, potreba za oživljavanjem skolastičke filozofije i apologetike. Urednikom časopisa **1937.** godine postaje **Stjepan Poglajen** (osuda komunizma i nacizma - zabrana 1939.)
- **Nova revija** → **Franjevačka Provincija Presvetog Otkupitelja** pokrenula je časopis **1922.** kako bi pratila i proučavala razna aktualna filozofska i bogoslovna pitanja
- **Duhovni život** → asketsko-mistična revija, prvi puta izašla je **1929.** godine kao dvomjesečnik, pokrenuo ga je hrvatski filozof i dominikanac **Hijacint Bošković** (1900.-1947.). Bošković je bio znanstvenik i tomist, suradnik u Hrvatskoj Prosvjeti

Đuro Arnold

- od 1902. predsjednik Matice hrvatske, katolički pisac i kulturni djelatnik
- *Hrvatska straža* tražila je od njega da ne objavljuje priloge koje su po njihovom sudu nemoralni i protuvjerski → **1909.** podnio je ostavku
- predsjednik privremenog odbora društva ***Kolo hrvatskih književnika*** koje je osnovano **1913.** s ciljem širenja prosvjete u hrvatskom narodu stojeći na dogmatskim i etičkim zasadama katoličke vjere
- branio idealizam i **etičku zadaću** umjetnosti i književnosti, posebice se osvrćući i na **vjerski** momenat
- težište književničke borbe prenio je na područje **etike** i **religije**
- **osuđuje larpurlartizam** i brani jedinstvo istine, dobrote i ljepote

Stjepan Zimmermann

- **1907.** zaređen za svećenika, **1910.** doktorirao iz filozofije u Rimu, predavao na **Nadbiskupskoj gimnaziji** u Zagrebu.
- Kao svećenik nije prihvaćen na Filozofskom fakultetu, ali je postao nositeljem kolegija na **Bogoslovnom fakultetu** u Zagrebu. 1923. i 1924. bio je **rektor** Sveučilišta u Zagrebu
- Član Matice hrvatske, pisao je za *Bogoslovsku smotru* i bio je član uredništva **Hrvatske**

enciklopedije

- 1945. osuđen je za suradnju s ustaškim vlastima, ali je optužbe opovrgnuo. Umirovljen je 1946

Hrvatska prosvjeta

- glavnu ulogu imao je zaslužni hrvatski javni radnik i erudit dr. **Velimir Deželić st.**
- kao obiteljski list *Prosvjeta* je počela izlaziti **1892.** kod nakladnika **Antuna Scholza** koji je želio uspostaviti kontinuitet polumjesečnika - angažirao je **Augusta Harambašića**. Međutim, Harambašić se pokazao nepouzdanim zbog svog boemskog života
- Deželić je uređivao list sve do **1911.**
- uz beletristične priloge, *Prosvjeta* je pratila i europsku književnu proizvodnju, objavljivala književnu kritiku i esej, donoseći i članke iz astronomije, botanike, medicine, politike, fizike, povijesti...
- list za zabavu, znanost i umjetnost
- Deželić je nastojao i uspio od *Prosvjete* napraviti književni list koji će se suprostaviti **modernističkom ateizmu** i **materijalizmu**, bazirajući ga na **"pozitivnom kršćanstvu"**
- *Prosvjeta* je, započevši kao **tjednik**, završila kao **mjesečnik 1913.**

Jovan Hranilović

- grkokatolički prezbiter, hrvatski književnik, političar (pravaš) i književni kritičar
- od 1873. do smrti napravio 5000 radova
- poticao svećenstvo na politički i kulturni rad za narod
- **1899.** urednik ***Vienca***
- najizrazitiji, najplodniji i najžilaviji kritik i idejni reprezent **"Starih"**
- zauzeo se za **"idealistički realizam"**
- urednik je i ***Obzora***
- Književna filozofija: jedinstvo istine, dobrote i ljepote

<u>“Stari” i ”mladi”</u>

- Modernizam, Nietzscheova filozofija, liberalizam i agnosticizam - isticanje **individualizma**
- Mate Ujević uočio je da je dio mladeži bio zadojen **Nietzscheovim** naziranjem na svijet i čovjeka, posebice s obzirom na isticanje individualizma
- Nietzsche - otac moderne
- duh **pobune** - “slobodno mišljenja” i “slobodnog morala”
- katoličkim misliocima toga vremena nije mogao promaknuti proces zatvaranja modernog čovjeka u njegovu samodovoljnost, u otuđenost od Boga
- pojava **larpurlartizma** - umjetnost radi umjetnosti
- književnici su sve više zaokupljeni erosom, gladi i nirvanom, a junaci modernističkih propovijesti uglavnom polude ili se ubiju
- **Silvija Strahimira Kranjčevića** književni revolucionari smatrali su svojim antiklerikalnim nihilistom. Divio mu se i Miroslav Krleža. Kod Kranjčevića je naglašeno čovještvo odvojeno od Boga
- Josip Kozarac, Ivan Goran Kovačić, Vjenceslav Novak, Janko Leskovar, Milutin Cihlar Nehajev - modernizam u književnim djelima

<u>Ljubomir Maraković</u> (1887.-1959.)

- hrvatski književnik, književni kritičar i katolički aktivist, prevoditelj, esejist, kazališni i likovni kritičar
- urednik *Luči* i dugogodišnji urednik *Hrvatske prosvjete*
- član HKAD Hrvatska i Hrvatskog katoličkog seniorata
- jedinstvo istine, dobrote i ljepote
- promicatelj nepromjenjivog katoličkog moralnog nauka
- Hrvatsku prosvjetu uređivao je **od 1920. do 1940.**, izdavač časopisa bilo je **Kolo hrvatskih književnika**, kojeg je bio jedan od utemeljitelja, a koje se naslanjalo na **Hrvatsko književno društvo sv. Jeronima**
- Kolo hrvatskih književnika *Prosvjetu* je preuzelo 1. siječnja 1914. i preimenovalo ga u *Hrvatska Prosvjeta*

- Maraković je uredništvo preuzeo od msgr. **Ferde Rožića**, a surađivao je s Milanom Pavelićem, Josipom Andrićem i Petrom Grgecom
- već 1907. Maraković je uvidio potrebu osnutka samostalnog hrvatskog **katoličkog beletrističkog** časopisa kako bi se mogla širiti **kršćanska beletristika** koja je od prijeke potrebe
- smatrao je da katolicima u ***Savremeniku*** **Društva hrvatskih književnika** nije bilo mjesta jer iz njega izvire crna i neutaživa mržnja na sve što je katličko
- Godinama je bio član Odbora Matice hrvatske u kojem je ocjenjivao knjige pristigle na objavu

<u>**Sukob domagojaca i mladohrvata**</u>

- Izbori za Hrvatsko akademsko potporno društvo u Zagrebu **1911.** → na sveučilištu su u to vrijeme najjači bili <u>**mladohrvati**</u> s **Milom Budakom** na čelu, drugi su bili Napredenjaci, a treći domagojci koji su u drugom krugu glasali za mladohrvate
- Mladohrvati bili su skupina **starčevićanske** mladeži okupljena oko lista ***Mlada Hrvatska*** koji je izlazio **od 1908. do 1914.** Deklarirali su se katolicima, a zastupali su liberalni hrvatski nacionalizam
- Kao i naprednjaci, za katoličke aktiviste vikali su da su klerikalci, ali su ipak poštovali vjeru kao <u>"narodnu svetinju"</u>. Katolicima su prigovarali što su unošenjem katoličke vjere poremetili odnose s <u>muslimanima</u>
- napoznatiji mladohrvat bio je pjesnik, esejist, i pisac **Antun Gustav Matoš**
- U **Senju** su mladohrvati pod vodstvom Mile Budaka obznanili rezoluciju u kojoj su prijetili odlaskom u pravoslavlje ako Sv. Stolica udovolji zahtjevima autonomaša i Mađara da se Rijeka izdvoji iz Senjsko-modruške biskupije

<u>**Osnivanje Hrvatskog katoličkog seniorata**</u>

- **1911./1912. Mahnić** je ustanovio **Starješinstvo** kao središnje tijelo koje je trebalo upravljati cijelim pokretom
- po uzoru na druge zemlje htio je ustanoviti **Seniorat** kao vrhovno tijelo, sastavljeno od završenih studenata, koje će upravljati cjelokupnim katoličkim pokretom u hrvatskim zemljama

- Hrvatski katolički seniorat osnovan je u **ožujku 1913.** u **Ljubljani** (neki autori tvrde da je osnovan 1912.)
- Seniorat za **Dalmaciju** osnovan je u **studenom 1913.** kao sekcija **HKAD Pavlinović**
- Seniorat u Zagrebu bio je sastavljen od seniora akademskih društava, seniora zborova duhovne mladeži, nekih učitelja i učiteljica, te još nekih javnih djelatnika - oko 150 ljudi
- Pravno, Seniorat je bio sastavnim dijelom Hrvatskog katoličkog narodnog saveza koji je ustanovljen 1910.
- jedno od prvih ostvarenja Seniorata bilo je pokretanje ***Riječkih novina*** (prosinac 1912.)
- Frano Supilo, kao urednik Riječkog novog lista oštro je kritizirao "klerikalne" novine

<u>Drugi hrvatski katolički sastanak u Ljubljani</u>

- 21.-22. kolovoz 1913. → sastanak katoličkog đaštva na Trsatu
- 24.-27. kolovoz 1913. → slovensko-hrvatski katolički sastanak u Ljubljani, ujedno i ***Drugi hrvatski katolički sastanak***
- biskup Antun Bauer netaktički je postavio Stjepana Korenića, urednika Katoličkog lista, i Svetozara Rittiga da vode pripremne poslove - pobunile su se gotovo sve organizacije, pa su na kraju obojica odstupili
- među aktivistima za pripremu sastanka isticali su se **Petar Rogulja** (urednik *Riječkih novina*), **Marko Rebac** i **Rudolf Eckert**
- Svrha sastanka: stvaranje **novih organizacija** na religioznom, socijalno-gospodarskom i prosvjetnom polju i **uklanjanje nesuglasica** i postizanje jedinstva u katoličkim redovima
- Sudionici su smatrali da je hrvatski katolički pokret slab i da katoličke organizacije sporo napreduju dok snaga neprijatelja jača
- Program hrvatskog dijela sastanka sastavili su **Velimir Deželić st.**, **Stjepan Markulin** (tajnik Pijeva društva) i **Janko Šimrak** (tajnik Hrvatske pučke stranke), a sastojao se od sekcija za **kršćansku prosvjetu** te za **religijska**, **socijalno-gospodarska** i **karitativna** pitanja

<u>Domagojeva Narodnoobrambena sekcija</u> → U novonastalim političkim prilikama najaktivnija sekcija organiziranog katolicizma bila je narodnoobrambena, koju je vodio pravnik **Kamilo Firinger**

<u>Osnivanje Hrvatske pučke stranke</u>

- Hrvatski katolički pokret, ili bolje, ono što je od njega nakon rata ostalo, bio je podijeljen oko ideoloških opredjeljenja i oko stvaranja nove države. Ne samo da je vladala smetenost, nego ni organizacijski nije puno toga bilo jasno
- Postojale su đačke organizacije, organizirane pod krovnom organizacijom **Hrvatskim katoličkim narodnim đaštvom**, postojale su omladinske obrazovne organizacije, također pod krovnom organizacijom **Hrvatskim katoličkim omladinskim savezom**, postojao je **Seniorat** te **Hrvatski katolički narodni savez**, tijelo koje je podupirala Biskupska konferencija
- Mahnićeva temeljna organizacija, <u>Hrvatsko katoličko narodno đaštvo</u>, u novoj južnoslavenskoj državi ostala je specifično organizacija katoličkog kulturnog programa, neovisno od bilo koje političke stranke
- Seniori su upregnuli sve raspoložive snage u stvaranje političke stranke
- Seniorat je u novoj državi želio što prije ostvariti i svoju centralizaciju. Na sastanku svih seniora **6. i 7. svibnja 1919.** u **Zagrebu**, na kojemu je bilo prisutno **77 seniora**, prihvaćen je novi **Statut** kojim je Seniorat uistinu postao centralizirana organizacija
- izabran je i **Središnji odbor** Seniorata za čijeg je predsjednika postavljen **Velimir Deželić mlađi**
- Sutradan je odlučeno da se osnuje ***<u>Hrvatska pučka stranka</u>*** kojoj su svi seniori bili obvezni pripadati. Seniorat je imao potporu **Antuna Bauera** i **Hrvatske biskupske konferencije**
- Biskupska konferencija nije vodila brigu samo o Senioratu, već je pokušavala osmisliti i ulogu **Hrvatskog katoličkog narodnog saveza** (HKNS) koji je osnovan još **1910.** kojemu je u vrijeme nastanka nove države bio pomoćni zagrebački biskup dr. **Josip Lang**, a tajnik **Mihovil Ivšić**
- **prvi predsjednik** Hrvatske pučke stranke bio je **Petar Rogulja** (1888.-1920.)

<u>Osnivanje jugoslavenske đačke lige</u>

- u ljeto **1919.** predstavnici Hrvatskog katoličkog đačkog saveza i Slovenske dijaške zveze na sastanku u Ljubljani ujedinili su se u jedinstveni savez ***Jugoslavensku katoličku đačku ligu***
- đački list Luč postao je službeno glasilo lige
- u studenom je osnovan i ženski sekretarijat u krilu Lige

<u>Uvođenje orlovstva u Hrvatsku</u>

- Politička i organizacijska aktivnost Seniorata uzbunila je one seniore i katoličke aktiviste koji se nisu slagali s jugoslavenskom ideologijom
- na tečaju hrvatske katoličke inteligencije 1919. na **Homcu** (Slovenija) bila je pokrenuta misao o stvaranju **orlovstva** u Hrvatskoj
- Orlovstvo je katolička reakcija na sokolstvo → orlovstvo je bilo organiziranje mladeži u tjelovježbena društva u kojima se propagirala **katolička ideologija** za razliku od sokolskih društava u kojima je dominirala **liberalna**, pa i **protukatolička ideologija**
- u rujnu 1919. u Senju vlč. **Dragutin Kniewald** osnovao je prvi orlovski odsjek
- **Hrvatski katolički narodni savez**, koji su biskupi pokušavali osnažiti, pokušao je objediniti sve omladinske i đačke organizacije

<u>Uvođenje Katoličke akcije</u>

- **Povjereništvo za prosvjetu i vjeru** zabranilo je sudjelovanje đaštva u orlovstvu
- **1922.** biskupi su iz Zagreba uputili kralju Aleksandru **Predstavku o nepravdama koje se nanose Katoličkoj crkvi**, što je jedan od glavnih uzroka nezadovoljstva Hrvata i Slovenaca
- Papa Pio XI. u enciklici "*Ubi arcano Dei*" iz 1922. potaknuo je uvođenje formalnog apostolata laika pod nazivom **Katolička akcija** - obnova pojedinca i cjelokupna društva u katoličkom duhu

<u>Osnutak Hrvatskog orlovskog saveza i rascjep u Hrvatskom katoličkom pokretu</u>

- Na izborima 1923. HPS nije osvojila ni jedan mandat!
- vodstvo Liginih društava, Seniorat odlučio je napraviti oštar rez između onih koji slijede njihovu ideologiju i onih koji prihvaćaju drugu
- dio tih nastojanja je i objavljivanje ***Knjige života***, priručnika u kojem su sabrane misli biskupa Antun Mahnića
- **Stjepan Podolšak**, urednik Luči 1922./1923., napisao je da su hrvatske organizacije mladeži napustile jedinstvo Srba, Hrvata i Slovenaca i okrenule se nacionalizmu
- ***Katolički list*** brani HPS koja sebe smatra centrom okupljanja katolika
- U vrijeme održavanja Euharistijskog kongresa 1923. održana je glavna skupština Orlovskog podsaveza na kojoj je učinjen prvi korak za ujedinjenje omladinskog i orlovskog pokreta. U

predsjedništvo orlovskog pokreta izbrani su funkcioneri Omladinskog saveza **Ivan Merz** i **Bruno Foretić**. Za predsjednika orlovstva izabran je **Josip Andrić** (član Seniorata i HPS)

- unatoč manifestaciji jedinstva katoličkim organizacijama vladalo je nejedinstvo i frakcionaštvo
- potkraj 1923. provedena je anketa koja je ukazivala na to da treba ujediniti Omladinski savez i Orlovski Podsavez u jedinstvenu organizaciju Hrvatski orlovski savez → 11. prosinca **1923.** došlo je stvaranja **Hrvatskog orlovskog saveza** (HOS)
- Službena je Crkva snažno poduprla orlovstvo
- **1924. Episkopat** je potvrdio HOS kao organizaciju svekolike katoličke mladeži, a najsnažniju potporu orlovstvu dao je vrhbosanski nadbiskup **Ivan Šarić** kojega je podupro i zagrebački nadbiskup **Antun Bauer**
- sukob **Lige** i **Orlovstva** → vodstvo Lige tražilo je da se orlovske organizacije stave pod njegovu mjerodavnost, vodstvo HOS-a je to odbilo i zatražilo arbitražu Biskupske konferencije
- zahvaljujući nastojanjima **Ivana Merza** hrvatsko orlovstvo se postavlja na temelje papinske Katoličke akcije i postaje katolička organizacija za odgoj mladeži - depolitizacija pokreta
- dr. **Ivo Protulipac** → predsjednik HOS-a

→ Kralj **Aleksandar Karađorđević 1929.** donio je odluku o ukidanju svih nacionalnih udruženja i stranaka. Kao nastavak zabranjenih orlova **1930.** osnovana je **Križarska organizacija** uz geslo "Žrtva-Euharistija-apostolat"
→ Nadbiskup **Alojzije Stepinac** pokušao je ujediniti sve oblike katoličkog pokreta u Hrvatskoj u jedinstvenu **Katoličku akciju**. Umjesto ujedinjenja nastala je treća grana Hrvatskog katoličkog pokreta, tzv. **čista Katolička akcija**

<u>**Ivo Lendić**</u> (1908.-1982.)

- kršćanski intelektualac, publicist, književnik i prevoditelj
- bio je domagojac i promicatelj Katoličke akcije
- uređivao je Luč, Hrvatsku politiku i Hrvatsku stražu
- O Mačeku je pisao da se **ne smije** miješati u **Katoličku akciju**, odnosno u Katoličku crkvu i da će onda pristaše katoličkog pokreta ostati vjerni **HSS-u**. Lendić je objašnjavao da ako se

politika mora čuvati klerikalizma, isto tako mora izbjegavati i sektaštvo, tj. zlorabljenje politike za zadiranje na područje Crkve

- Lendić je podsjećao na **načela socijalnog nauka Crkve**: sloboda pojedinca, sloboda obitelji, pravo na privatno vlasništvo, pravo radnika na pravednu plaću, protiv klasne borbe, pravo na narodni individualitet, ali protiv nacionalizma, potreba države, ali uz načelo subsidijarnosti, sloboda Crkve
- Poslije **komunista**, Lendić smatra **slobodne zidare** najljućim neprijateljem Crkve i hrvatskog naroda. U neprijatelje katoličanstva i hrvatstva ubraja i **srpsko pravoslavlje**, **jugofašističke** organizacije i **starokatolike**. Lendić osuđuje rasizam!

Hrvatsko književno društvo sv. Jeronima

- osnovao ga je nadbiskup Juraj Haulik **1868.** u Zagrebu, više od trideset godina prije Hrvatskog katoličkog pokreta
- s razvojem HKP mnogi članovi HKD sv. Jeronima aktivno su se uključili u katolički pokret u Hrvatskoj
- od njegova osnivanja Društvo su vodili uglavnom klerici, a situacija se mijenja **1921.** kada urednikom postaje dr. **Josip Andrić** (urednik je do **1946.**), a njegovim najbližim suradnicima prof. **Petar Grgec**, prof. **Luka Perinić**, **Milutin Mayer**, **Velimir Deželić st.** i **ml.**
- pod krovom jeronimske zgrade izlazili su mnogi listovi i časopisi: ***Hrvatska straža***, ***Obitelj***, ***Mala mladost***, ***Jeronimsko svjetlo*** itd.
- **1945.** **komunisti** su zabranili Društvo, ali zalaganjem nadbiskupa **Alojzija Stepinca** ono je uspjelo preživjeti pod nazivom Hrvatsko književno društvo **sv. Ćirila i Metoda**

Josip Andrić (1894.-1967.)

- uređivao ***Luč***, bio je pokretač i urednik više katoličkih listova, časopisa, tjednika, zbornika i kalendara, a najveći dio svog vrlo produktivnog rada proveo je u **HKD sv. Jeronima**
- intenzivno se bavio **glazbom** koju je učio privatno

Ferdo Rožić (1877.-1949.)

- svećenik, klasični filolog, pjesnik, publicist, književni kritičar, erudit
- predsjedavao je **HKD sv. Jeronima** i uređivao je list ***Hrvatska Prosvjeta***
- Katolički svjetonazor treba što više prožeti kulturni prostor, pri čemu se mora služiti pučkom

prosvjetom

<u>Mate Ujević</u> (1901.-1967.)

- književnik i leksikograf, urednik *Luči*, član Seniorata i HPS-a
- pokrenuo đačli list ***Studium***, a kasnije i reviju ***Renesansa***, uređivao politički dnevnik ***Jadran***, a zatim je bio član redakcije ***Narodne politike***
- pisao je pjesme, novele, kritike, komentare, prikaze i putopise
- pred Drugi svjetski rat, u **veljači 1941.**, izdao je ***<u>Hrvatsku</u>*** ***<u>enciklopediju</u>*** koju je uređivao u vrijeme NDH - do **1945.** izašlo je **5 svezaka** (nije podupirao ustaški režim što ga je vjerojatno spasilo nakon rata)
- od **1950.** radi u **Jugoslavenskom leksikografskom zavodu**
- ***Hrvatska književnost***, 1931.
- Monografija ***Jovan Hranilović***, 1933.